

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

ספורים

רבי ישראל מרוזין, היה נוהג בליל יום הכיפורים לשוחח אודות סגורם של ישראל רבי לוי יצחק מברדיטשוב, והיה אומר כי סגלה גדולה להזכיר את שמו להמתקת הדינים, מפני שהמליץ טוב על ישראל. הוסיף בנו רבי אברהם יעקב מספיגורא: "גם אם מזכירים רק את שם העיר ברדיטשוב, כבר מתעוררת זכותו של אותו צדיק. וראיה מהמשנה ביומא ה'רואה אומר האיר פני כל המזרח. עד שבחברון? והוא אומר הן. ורש"י מפרש פדי להזכיר זכות אבות שבחברון". עד היום נוהגים רבים לשזור בליל יום הכיפורים לאחר התפלה, את נגונו של הברדיטשובי על החלפת החטאים של ישראל עם בני חיי ומזוני רויחי.

שנה אחת, בפרס יום הכיפורים, באה אשה אחת אל ה"חזון אי"ש" וספרה לו על בעלה, שהיה ממכיריו של הרב, ששוכב בבית החולים ואינו יודע אם עליו לצום ביום הכיפורים. ה"חזון אי"ש" ידע את מצבו ופסק, כי אסור לו להתענות ועליו לשמור על בריאותו ולאכל. חשש הרב שהאיש ירצה להקמיר על עצמו, ולכן טרח ונסע בערב יום הכיפורים לתל אביב אל בית החולים, ושם ישב שעה ארצה עם החולה ועודדו שלא להתענות. גייל היה על לשונו לומר לחלושי פח: "אין אנו אלא חולים המקימים פקדות שהטלו עלינו. אם לצום - נצום, אם לאכל - נאכל".

במוצאי יום הכיפורים, פנה רבי לוי יצחק מברדיטשוב אל אחד המתפללים ואמר לו: "הבה ואגיד לך על מה התפללת היום. בתחלה בקשתי מה שיתן לך אלף רבלים במזמן, כדי שתוכל ללמוד תורה בלי דאגות. אחר כך נמלכת, שאם תקבל אלף רבל בודאי תפתח לך חנות והעסק יטריד אותך מהלמוד, לכן בקשתי שיתנו לך מהשמים את הסכום הזה לשעוריו, חמש מאות רבל בכל פעם. לפני תפלת נעילה, חשתי שיש פאן חצפה מצדך לדרש סכום כה גדול בבת אחת, ולכן בקשתי לחלקו לארבעה חלקים, כדי חדש מאתים וחמשים רבל, והפל כדי שתוכל לעבד את השם במנוחה. אבל לא העלית על דעתך פלל, שאולי אין הקדוש-ברוך-הוא זקוק לעבודתך ולתורתך, אלא ורק רוצה יותר בטרוחתך ויגיעותך..."

בבית מדרשו של רבי חיים מצנן, התעוררה פעם מהומה בשעת תפלת נעילה של יום הכיפורים. אחד המתפללים, יהודי עשיר מפלג אה קמץ וכילי מבקה, צמא מאד למים וכמעט שהתעלף. היו שלעגו בסתר ואמרו: "בכל השנה לא נתן הגביר לעני אפלו מעט מים לשתות. יטעם נא עכשו בעצמו טעם של צמאון למים". אבל פשראו האנשים מסביבו שהוא בסכנה גדולה, פנו אל הדינים לשאל מה לעשות. הורו הדינים להשקותו מעט מים בכפית פחות מהשעור של מלוא לגמיו, אבל בכל פפית וכפית שנתנו לו גבר הצמאון אצלו יותר ויותר. נגש רבי הראב"ד של העיר צנן, אל הצדיק מצנן ושאלו מה לעשות. השיב הצדיק: "אמר לעשיר, שפעל כל כום מים שישתה, יצטרך לשלם מחר מאה ריגיש לצדקה. אם יסכים לכה, תנו לו כמה שירצה לשתות". אה שמע הגביר הקמץ את פסק דינו של הראב"ד, ומד שבה רוחו אליו וצמאונו נעלם...

פנינים

באין מליץ ישר - במדה שאדם מחזיק עצמו לאין, בענינה ובאפסיונה, דבר זה עצמו הוא מליץ ישר עליו. (רבי לוי יצחק מברדיטשוב)

מלך עלי-כלי-הארץ בכבודה - תן בלבנו שנקבל על מלכותה על כל הארציות שבנו. (רבי אברהם מסלונים)

עלה אלקים בתרועה (תהלים 124, 1) - שם אלקים הוא מדת הדין, ועל ידי התרועה מסתלק הדין ומתגלגלת מדת הרחמים. (קדושת לוי)

מעביר ראשון ראשון - הקב"ה מעביר את חטאי השב בתשובה ולא מוחרקם, כי העושה תשובה מאהבה זדונות נעשות פזכות והקב"ה שומרם אצלו אולי ישוב מאהבה ויעשו זדונותיו זכיות. (רבי אריה לייב צינץ)

עלי-חטא שחטאנו לפניך בודוי פה - צריך האדם לבקש סליחה ומחילה על עצם הודוי, שהוא בפה ולא בלב. (רבי מאיר מאפטא)

עלי-חטא שחטאנו לפניך בתמהון לבב - לעתים תמה האדם בלבו על מעשי הקב"ה עמו, וזה עצמו חטא, כי כל מעשי הקב"ה אמת. (פרח שושן)

שובו בני שובבים (ירמיה ג, ד) - צריכים הבנים לעשות תשובה על התשובה עצמה, שאינה משלמת. (רבי יושא מאניפולי)

שובה ישראל עד ה' אלהיה (הושע יד, ב) - צריך האדם לעשות תשובה, עד שיזכה להרגיש בלבבו כי ה' הוא אלקיה ואין עוד מלבדו. (רבי משה מקוברין)

גדולה תשובה שמנעת עד כפא הכבוד (יומא פו, א) - אם התשובה מנעת עד כפא הכבוד, מזה נלמד שגם החטא מגיע ופוגם חס ושלום בכפא הכבוד עצמו. (רבנו חננאל)

יום טוב היה עושה לאוהביו בשעה שיצא בשלום מרהקדש (יומא ע, א) - רק בזכותם של אוהביו, נכנס הפהן הגדול בשלום ויצא בשלום, בזכות האחדות ובכח הצבור. (רבי שלמה לייב מלענטשנא)

היה היה

הפריץ שהשלים מנין ביום הכפורים

צדיק פלאי היה רבי לוב שרה'ס. נודד היה בדרכים, מחזק לכבות שבורים של אחינו בני ישראל ומקרבם אל אביהם שבשמים, וביחוד היה מתעסק במצות פדיון שבויים. שנה אחת, בפרס יום הכפורים, נדד רבי לוב בדרך ולפתח פרצה סערה גדולה מלוח בגשמים עזים. נבצר מהצדיק להמשיך בדרך ואחר חצות היום של ערב היום הקדוש, הגיע לכפר קטן על אם הדרך. התענג הצדיק אצל יהודי הכפר ולשמחתו נודד לו, כי ביום הכפורים מתקנים במקום מנין מצמצם. שמונה יהודים דרים בכפר עצמו ועוד שני יהודים מתגוררים ביער הסמוך, ומתעוררים הם לבוא להתפלל בצורתא את התפלות ביום הכפורים. שמח הצדיק והחליט להשאיר במקום, טבל בנהר ואכל את הסעודה המפסקת ונכנס ראשון אל בית הכנסת. התחיל לומר את כל התפלות והתחנונים שהיה נוהג לומר לפני 'כל נדרי' ובינתים התאספו כל יהודי הכפר, שמונה במספר. המתונו שעה ארפה, אולם אין מנין. יחד עם רבי לוב, יש תשעה מתפללים, אך שני יהודי היער לא הופיעו. התברר, כי שניהם נאסרו בגלל עליה שקרית ואסורים הם בבית האסורים. התעצב הצדיק, 'להתפלל ביום הכפורים בלי מנין, היעלה על הדעת?! ואז פנה אל המתפללים: "האם אין כאן יהודי נוסף בכפר או בסמוך לו?" "לא", השיבו המתפללים פה אחד, "בכפר לא דר שום יהודי, לבד מאתנו". "ושמא גר בכפר איזה יהודי מומר?" התפללו המתפללים לשמע השאלה המוזרה והביטו על רבי לוב בתמיהה, אך הוא מהר להסביר: "דלתי התשובה אינן ננעלות גם בפני יהודי מומר. שמעתי מרבותי, שאף בשמחטטים באפר יכולים לגלות ניצוץ של אש". הררו המתפללים ואמרו: "יש כאן יהודי מומר, הלוא הוא הפריץ של הכפר בעצמו, אבל הוא שקוע בחטאו כבר יותר מארבעים שנה. הוא נשא את בתו של הפריץ הקודם, ותנאי התנה בפניו להמיר את דתו כדי לירש את רכשו של חותנו ואת אחוזתו. לא עמד האיש בנסיון ועשה כן". "האם יש לו לפריץ בנים ובנות מאשתו הנכריה?" שאל הצדיק והמתפללים השיבו: "לא, אשתו מתה כבר לפני כמה שנים והוא הולך ערירי ללא בנים". בקש רבי לוב מהמתפללים להראות לו את ארמון הפריץ ולעיניהם הנדהמות של המתפללים, פנו את צעדיו אל עבר הארמון, כשהוא לבוש בבגדי הלבוש של יום הכפורים.

כשהגיע רבי לוב אל הארמון, דפק קלות בדלת ובלי להמתין לתשובה פתח ונכנס. לאחר רגע קט, עמד רבי לוב פנים בפנים עם הפריץ, אדון הכפר. לרגע, עמדו שניהם דוממים ומחירישים, מביטים זה בפני זה פאלו מבקשים הם לתהות על קנקנו של הזולת. תחלה בקש הפריץ להזמין את אחד ממשרתיו ולצוותו להטיל את האורח הבחתי קרוא אל המערה העמקה שבחצרו, אולם פניו המאירות ועיניו החודרות של רבי לוב רכבו את לבו. והצדיק פנה ואמר: "שמי לוב בן שרה. זכיתי להכיר את רבי ישראל בעל-שם-טוב שרבים מן הפריצים והאצילים העריצוהו. פעם שמעתי ממנו, כי כל יהודי צריך להתפלל את תפלת דוד המלך 'הצילני מדמים אלהים', כלומר הצילני מהדמים, אלו המעוות, שלא יפכו אצלי לאלקים. דע לך, שאמי שרה היתה אשה צדקנית וקדושה, וכאשר אחד הפריצים בקש לשאתה לאשה והבטיח לה עשר וקבוצה, קדשה היא שם שמים ומהרה להנשא ליהודי זקן שהיה מלמד עני ואני זכיתי להגיד מצדיקים קדושים אלו. ואלו אתה, לא עמדת בנסיון הזה, ובשביל כסף וקבוצה יצאת לשמד והמרת את דתך. אבל דע, כי אין לך דבר העומד בפני התשובה ויש קונה עולמו בשעה אחת. ערב יום הכפורים קעת ויכול אתה לקנות את עולמך ברגע אחד. יהודי הכפר שלך עומדים עתה בבית הכנסת וחסר להם עשירי למנון, בוא והצטרף עמם כנאמר 'והעשירי יהיה קדש לה'".

יהודי הכפר עמדו מבהלים בבית הכנסת ולא ידעו מה יהיה בסופו של האורח שהעז להזמין את הפריץ אל בית הכנסת, אך לתדהמתם נפתחה הדלת והפריץ נלוח אל הצדיק. פניו היו כבוסות בקרקע ובעיניו נקוו דמעות. רבי לוב מהר לסמן לאחד המתפללים והלה הגיש לפריץ סלית. בה התעטף מיד בזקן ורגיל. נגש רבי לוב לארון הקדש והוציא שני ספרי תורה. אחד מסר ליהודי זקן ואת השני לפריץ עצמו ומיד החל לקרוא בנגון המסרתי: "על דעת המקום ועל דעת הקהל... אנו מתירין להתפלל עם העבריינים". אגחה עמקה התפרצה ממעמקי לבו של הפריץ והוא פרץ בכבי מר. במשך כל התפלה עמד הפריץ על רגליו וגם למחרתו עד תפלת נעילה. מדי פעם נשמעו ממנו אגחות וקול בכיתו, ביחוד באמירת הודוי, החריד את כל המתפללים. בסוף תפלת נעילה, בשעת אמירת שמע ישראל, הכניס הפריץ את ראשו אל ארון הקדש, חבק את ספרי התורה בכבי ובקול גדול, ולבסוף הזדקף וקרא בשאגה: "ה' הוא האלקים!" הוא חזר על קריאתו שבע פעמים ובכל פעם הלך קולו והתגבר, ובפעם השביעית יצאה נשמתו. לתפלת ערבית כבר לא היה מנין, ורבי לוב אמר: "אשריו שיצאה נשמתו באחד, הריהו מאותם הצדיקים שקרויים במיתתם חיים ומתו לצרפו למנון", וקרא בקול: "והוא רחום וכפר עון". באותו לילה הובא הפריץ לקבורה בקבר ישראל ורבי לוב בעצמו התעסק בטירתו וקבורתו. מאז, נהג רבי לוב כל ימיו לומר קדיש לעלוי נשמתו של הפריץ בעל התשובה.

מאורות

הרב הקדוש רבי משה יצחק מפשווקס ז"ע
ליום ההולולא יום הכפורים תשל"ז

ראש שלשלת אדמו"רי פשווקס באנטוורפן, איש קדוש מצדיקי קטאי, פועל ישועות ועמוד צלותהו דישראל. דור חמישי לרבי אלימלך מליז'נסק, והעיד עליו רבי משה משינובה שהוא ממשיך נאמן של זקנו הקדוש ושלשלת הקדש לא נגתה ונשמרה בטירה עד אליו.

למד אצל דודו רבי יחזקאל משינובה וצדיקי בית צנו. במלחמת העולם הראשונה עבר לפשווקס ושם החל להנהיג עדה. עבר את מארעות השואה, בה שכל עבר מאצאיו ונלה לסביר. לאחר המלחמה עבר לפריז, ומשנת תשי"ז הנהיג את עדתו באנטוורפן כעשרים שנה, בפשטות וענוה וקרוב כל אחד מישראל. אחו בעמוד החסד בכל כחו ועמד בנשיאות פולל גליציה לעניי ארץ הקדש. בירוה היתה פתוח לכל אורח ואלפים נהנו ממנו עצה ותושיה. בקצרות מלכה מלכה שערך, ראו רבים ישועות ומופתים מעל לדרך הטבע. בקבורו האחרון בארץ הקדש, התאמץ לשמח בשמחה של מצוה למרות חלשתו, באמרו: "פיצד אפשר שלא לשמח עם יהודים באחד?"

מעוררו כבר התפרסם פעלו בתורה, אולם לאחר שפעם התנפח עם גאון אחד בלמוד ונצחו, החל להסתיר את מדרגותיו וקבל על עצמו שלא לפרסם גרבים את ידיעותיו בתורה. פעם אמר על עצמו, שיש לו תענוג מהקדוש שעושה בליל שבת קדש, יותר מכל התענוגות שיש לרשעים בעולם הזה.

יוסיף דעת

במהלך בריחתו של יונה הנביא, זימן לו הקב"ה 'קיקיון' להיות לצל על ראשו ולהצילו מרעתו, אולם בעלות השחר למחרת זימן הקב"ה תולעת שהיכה את הקיקיון וייבש. רוח מורחית הכתה על ראש יונה וישאל את נפשו למות, והקב"ה הראה לו שהוא חס על הקיקיון שבין לילה היה ובין לילה אבד, ואיך לא אחוס על נינוה העיר הגדולה.

מהו צומח הקיקיון? אחד הזיהויים של שמו קיק המוזכר במסכת שבת, הוא 'קיקיון דינוה', ומצמחי מפיקים שמו. רבה ברבי רב חנה מספר, שראה את הקיקיון צומח בביצה ובעלי החנויות היו מדלים את ענפיו על פתחיהם כדי ליהנות מצלו. מוגרעניו מפיקים שמו ותחת ענפיו נחים החולים שבארץ ישראל. המלבי"ם כותב, שהסוכה שבנה יונה הנביא לא הספיקה לו להסתתר מפני השמש היוקרות, ולכן זימן לו הקב"ה גם קיקיון.

יש מזהים את הקיקיון עם צומח המכונה 'דלעת הבקבוק', שהוא בעל עלים גדולים והוא גדל במהירות. גם במשנה בסוכה מובא: 'הדלה עליה את הדלעת ואת הקיסוס וסיעך על גבה פסולה'. ידוע, כי הדלעת גרישה למזיקים ועלולה להתייבש במהירות, כפי שאכן קרה אצל יונה, ולכן מזהים את הקיקיון עם הדלעת וכך גם מופיע בתרגום השבעים וכן פירושו האבן עזרא בשם חכמי ספרד.

אחרים מזהים את הקיקיון עם צומח שנקרא גם מימיו בשם זה, והוא היה נפוץ בבבל שם שכנה העיר נינוה וזמוריו הכינו שמו. כך מובא בערוך וכך פירש גם הרד"ק. שמו הקיקיון, או בשמו המפורסם 'שמו הקיק', ידוע בסגולותיו לריפוי המעיין ולפני עשרות שנים הוא היה נפוץ בכל בית, בעיקר לריפוי ילדים. השיח מגיע לגובה של שלושה-חמישה מטרים ובחלק המורק של הזרע יש רעל חריף, עליו גדולים דומים לכף יד. הצמח אינו מאריך ימים והוא מגיע לגודלו המלא בעונה אחת. הקיקיון מסמל דבר בר חלוף וארעי, כקיקיונו של יונה.

הפילי בעל התשובה

מיכאל יצחק, היה עשיר גדול ותלמיד חכם. בבעלותו היה הפנדק היחידי באזור כלו ומפיון שעיירתו עמדה בפרשת דרכים ורבים היו עוברים דרכה. המה פנדקו מאורחים בכל שעות היממה. משלם בכל המעלות היה, אלא שחסרון גדול היה לו. הוא היה פילי וקמצן באפן מקריד, ומפני שחשש שמא יבואו יהודים לפנדקו ויבקשו ממנו לחם חנם, גדר לעצמו שלא לארח בבית מלונו יהודים אפלו בסכום גדול. שנים רבות נהל את פנדקו והיהודים כבר ידעו שעליהם להדיר את רגליהם מביתו. לעתים ארע ויהודי לא מקומי התדפק על דלת הפנדק, אלא שבעל הבית מהר להעמידו על טעותו והודיעו נחרצות כי הפניסה ליהודים אסורה. גם בימות החרף, כאשר קר עז שרר בחוצות ונשם ולעפות הפה על קדוניהם של העוברים והשבים, פסחו האנשים על ביתו בידעם, כי לב אבן לו למיכאל יצחק ואין רחמיו נקמרים גם בשעות הקשות ביותר. היה זה כליל חרף סגרירי. חבורת סוחרים יהודים נקלעה בעצומה של סופה אל עירתו של מיכאל יצחק. הפרפרה העמוסה התנהלה בכבדות והנשם הרטיבם עד לשד עצמותיהם, אך למרות שאורות הפנדק נצנצו אליהם מרחוק, ידעו מראש כי אל להם להשליך ידם על לבו הערל של בעל הבית, הקמצן המפלג. נפו הסוחרים להמשיך בדרך, ואולם העגלה שקעה בבצה הטובענית והחליטו לנסות לחסות בצל אחד הקירות. לפתע קלטו אונניהם קולות דבור של יהודים מתוך הפנדק והתפלאו. בעודם תמהים, נפתחה דלת הפנדק ומיכאל יצחק הזמינם במאור פנים פנימה. התפלאו הסוחרים, אך מהרו להכנס ונדחמו לגלות, כי הפנדק הומה מיהודים רבים המסבים ליד שלחנות ערוכים ומטיבים את לבם במשקה חם ובמיני מאפה. המפנה המכריע בארחות חייו של המארח הטריד את מנוחת האורחים, ולמרות עיפותם בקשו להבין מה ארע עמו. נענה בעל הבית והחל לספר לנוכחים את הסבה לשנוי שחל בו:

לפני כמה שבועות, עליתי על יצועי בלילה ובחלומי ראיתי מחזה נורא. שוכב הייתי על ערש דיו וגני משפחתי מנסים להקל מחליי. לפתע שאלתי אותם: "מדוע אתם לא מזמינים רופא ממחה מהעיר הגדולה שיבדקני וימצא תרופה למחלתי"? אך בני ביתי שהתנגלו לקמצנותי הגדולה העדיפו להזמין רופא מתמחה, כדי שלא ידרש דמי בקור גבוהים. הרופא לא התמצא במחלתי ורשם תרופה חסרת ערך שהייתה לי יותר ממה שהועילה. עברו כמה ימים והמחלה התגברה, עד שגם הרופא הגדול כבר לא יכול היה להושיעני. בעבר שעות ספורות יצאה נשתי ובני ביתי נתנו קולם בכי ולאחר מכן החלו לחשב בענין קבורתי ושלחו אותי עם המשורת העירה, כדי להסדיר את הענין עם אנשי החברה קדישא. שמעתי כיצד המשורת מבקש תכריכים בעבורי, ותחלה רצתה אשתי להביא בדים משפחים אולם פלתי הניאה אותה ואמרה: "מדוע נשחית בדים בה יקרים? הרי אפשר לקבר אותו בבדים קרושים ובלויים" וכך עשו. כששמע גבאי החברה קדישא בדין מדבר ושמע שהמשורת הביא עמו עשרה זהובים בלבד לדמי הקבורה, קרא בחרון אף: "האם פילי בה גדול שממיו לא נתן פרוטה לצדקה ולא נתן ליהודי לעבר את מפתן ביתו, יקבר בעשרה זהובים בלבד? לא ולא!". נסה המשורת לפנות לגבאי השני, אבל כשגם הלה סרב, הניחני בעזרת הנשים שבבית הפנסת. הבקר אור והעיר בלה כמורקחה, מה יעשה בנפטר שהונח בבית הפנסת. לאחר דין ודברים, העמיסו אותי על עגלה ושלחוני בחזרה לביתי עם שמש בית הפנסת והוא דרש מאה רבלים לקבורתי. מחסר בררה, שלמו בני המשפחה את הסכום כלו ובני החברה קדישא טפלו בי בבזיון ובהשפלה. שלשה ימים לאחר הקבורה, עמדתי לפני בית דין של מעלה ונתתי דין וחשבון על מעשי בעולם הזה. "נשאת ונתת באמנה?" נשאלתי ואמרתי "כן". "קבעת עתים לתורה?" "הן" השבתי שוב בשמחה. "עסקת במילות חסדים?" ונאלמתי דומיה. פני השחרו כשולי הקדורה ואלפי נשמות עניים העידו ספורי זועה על אכזריותי ואטימותי לבי. לאחר שמיעת העדות יצא גזר דין, שאבחר בין שתי האפשרויות: או להשליך לגיהנם למשך חדש אחד או לרדת ולהתגלגל שנית לעולם הזה. בחרתי באפשרות הראשונה, מפני שחשתי שמא אקלקל את מעשי בגלגול השני. נלקחתי בידי מלאך גדול ונורא והלכנו כמה שבועות עד שהתחלתי להרגיש חם נורא ואים וכמעט שנחנקתי. כשראיתי שאיני יכול להחזיק מעמד, הודעתי למלאך שחפץ אני להתחרט ולרדת בגלגול שני. סרב המלאך לעשות כן, כי חשש שמא יענש על שלא בצע את שליחותו פראוי, ואני הסכמתי לקבל גם את ענשו. החזרתי המלאך לבית הדין ואני אמרתי שמתחרט אני ורוצה אני לרדת בגלגול במקום להכנס לגיהנם. הסכימו הדינים, אך הטיילו עלי את הענש של המלאך. מדי הגיע מלאך במוצה ובירד ברזל מלבן והפה אותי מפה עזה גבני. זעקתי זעקה גדולה מרב פאב והתעוררתי משנתי. לשמע צעקתי, הגיעו כל בני ביתי אל מטתי וראו בלם את הסמן שנותר על גבי מהפאת הפרזל המלבן ועד עתה נותר בי הסמן הנורא הזה. כשהקצתי מחלומי הבנתי, כי משמים נתנו לי אפשרות לתפן בגלגול זה את מעשי ומאז שניתי את דרכי מן הקצה אל הקצה והפכתי למכנים אורחים מבהק, בדרו, הפשיל העשיר מעט את בתנתו והאורחים הודעו לראות את סמן הכוונה העמקה בגבו, משוטו של המלאך בשמים.

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש

כדי ישרים ישפך ארץ ותמימים יתרו בה (משלי ב, כא)
כל ידאג האדם ורע בעיניו במחלתו בהנוגע לו בכבודו ובעלבונו, לזה הוא מנחם אותו. אם בבחינת צער הנוגע לו, אמר שלא יחשב כי יש להתענג בטובה הצפויה, וזה אמרו כי ישרים וגו'... וכנגד כי חם לבבו על אותו רשע אשר עלבו והלך בשלום, אמר לו ורשעים מארץ ירתו. (ראשון לציון לבעל האור החיים, על משלי)

שמעתי מפה קדוש הרב המפלא עיר וקדיש קבד מורנו הרב רבי חיים ברוך עטר זכרנו לברכה לחיי העולם הבא, בהיותו במערה. משעה היה אל עידו ואל שער מקומו, כי עשיר גדול תקפו מראשי הקהל, שר וגדול בבית המלך, וקולו בפקם אחד ובזה אותו, והרב זכרנו לברכה רצה לתנו השלום, קרא לחכם ופיסו והתחיל לדבר לו דברי פייסים, ולשון מדברת היא אמרת בשלמא גדול השלום, והחכם ענה אותו: "למה ירח אדוני בזה?" והוסיף הרב זכרנו לברכה להוסיף מחל על הקדש, ויעשה שלום עם הגביר. והשיב החכם: כונני להניח למר, דמעתי אשר זלזל בו השור הזה, תכף ומיד מחלתי לו לעשיר מחילה גמורה. והטעם, דהוהר הקדוש אומר, כי עונות שראל חס ושלום, כפיכול מבידין גפאה לשיבתא, ואדם זה שר לו נאמר, חטא ובזה אותי, ואם אין אני מוחל לו עון עצמו אינו נמחק, ויש סדר צער לשיבתא מחמת עון זה, ולכן מחלתי לו תכף ונקח האיש מעון, שלא היה מקום שיהיה חלות לעון. שהפאז והמחילה היו כאחד ממש, ולא היה שום מקום לשום הרגש צער לשיבתא כלל. והנאהו לרב זכרנו לברכה וקלסה, וקרא המעביר על מדותיו מעבדין לו על כל פשעיו. (ספר מראית העין)

דברי הימים

לא היו ימים טובים לישראל, כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים, כפי ימים הזה כפר עליכם לטהר אתכם מפל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".

לפי דעות אחדות, היתה עקידת יצחק ביום הכיפורים בזמן בין הערביים, בשנת ב'פ"ו לבריאת העולם בהיותו בן ל"ז, וי"א בן י"ג.

ביום זה, ירד משה רבנו מהר סיני בשנת ב'תמ"ט לאחר חטא העגל ולאחר ארבעים הימים שבפנים השלישית, ובדין הלוחות השניות. ויאמר ה' סלחתי כדברך".

ביום זה מחל הקב"ה לדוד המלך על עוון בת שבע ובו ביום בא השטן לקטר על איוב והעמידוהו מן השמים בניסיון.

ביום זה בשנת ג'פז, נהרג זכריה בן יהוידע הכהן, לאחר שהוכיח את העם על עזובם את דרך ה'. אותו יום חל בשבת (כמו השתא) ורגמוהו בעזרת הכהנים במצוות המלך יואש, ודמו תסס במשך 252 שנה עד חורבן ביהמ"ק הראשון בשנת ג'של"ח. על קברו שבחל קדרון בשיפולי הר הזיתים, נבנה בזמן בית שני המבנה המפורסם שנקרא "קבר זכריה".

ביום זה בשנת ג'תתפ"ב, נהרג על קידוש ה' התנא רבי עקיבא ובאותו יום נולד הקדוש רבי יהודה הנשיא, והתקיים בו "זרח השמש ובא השמש". יש אומרים שנהרג בערב יום הכיפורים ואחרים אומרים שנהרג בה' בתשרי.

מטעם

אחרי מות שני בני אהרן (א, טו)
 נהגו לקרא בתורה ביום הכפורים, את תחלת פרשת אחרי מות, שבו מזכר סדר עבודת יום הכפורים ולפני מות בני אהרן.

בקהלות אשכנז נהגו לקרא את הקריאה בטעמים המיוחדים לקריאת הימים הנוראים, הוץ מהמפסיד וקריאת המנחה, בה קוראים את סוף פרשת אחרי מות. גם העולים לתורה בשחרית, מברכים את ברכות התורה בגנון המיוחד לימים הנוראים.

בקהלות איטליה, נוהגים לקרא בשחרית את שני הפרקים באחרי מות, כדי להמשיך במנחה את הפרשה ולא לדלג באמצע.

בזרז כתוב, שבשעת הקריאה על מות בני אהרן, יכניס האדם צער גדול בלבו והיא סגולה לכפרת העונות, ומיבא בספרים שאם עושה כן מזהליו לו עונותיו ובניו אינם מתים בחייו.

בתפלת מנחה של יום הכפורים, נוהגים לקרא את ספר יונה. סבות רבות נאמרו על כך, וביניהן כדי להראות את כחה של התשובה כי לא יחפץ ה' במות הרשע כי אם בשבונו מדרך הרעה, וגם אם הרב תדה מנחת על צוארו של אדם אל יתאש מן הרחמים.

מדרש

מסרת גפי זקני עדות ספרד, להגות את תבת "כל" שבתחלת נסח "כל נדרי", בקמץ רחב הקרוב בהגוי לפתח, ולא בקמץ חטוף שדומה לחולם, כמו כל תבות "כל" שבמקרא הוץ משתים שהוגים בקמץ רחב, מפני שאין אחריהם מקף, והם: "כל עצמותי תאמרנה" בתהלים, וכן: "כל אחרית שנאהו" במשלי. לפי מסרת זו, אומרים גם: "כל המירא" בערב פסח בקמץ רחב, והדברים תמוהים ובלתי מובנים. אולם יש שמוסברים זאת, כי מלים אלו נאמרו בלשון תרגום שבשפה הארמית ושם תכללים שונים, אולם דחו את הדברים מפסוקים בדניאל שנאמר: "כלא מטא עלינוכדנצר מלכא" וכן "לכל חמינו בכל", ושם נכתב בחולם, וכן גם בקדיש: "ובחיי דכל בית ישראל" ו"לעלא מן כל ברכתא".

ממלכה

רבי נפתלי מרוזנשטין עמד פעם ביום הכפורים, עטוף בטלית ובפוח בלו בהכנעה ביום הדין. עמד מאחוריו אדם פשוט שהניח את מחזורו על גביו והתורה סדר עליהטא. לאחר התפלה אמר לו רבי נפתלי: "אתה הטאת ועלי אתה אומר..."

החידושי הר"ם היה אומר: מפני מה סדרו את תודו עלי פי סדר אותיות האל"הי"ו? מפני שאלקלאל כו, היינו אריכים להתודות על כל החטאים שעשינו, ודרי אין לזה סוף...

לרבי שמלקא מניקלשבורג היו מתנגדים רבים בעיר שרצו להקעיט את ערבו ולהקטיף את דמותו. בערב יום הכפורים אחד, רצה אחד מעשירי העיר להתכבד בקלונו של הרב ולבזותו ברבים. נכנס העשיר אליו, עשה את עצמו כאלו בא להתפייס ואמר: "רבנו, באתי לבקש את סליחתו והריני לברכו בברכת שנה טובה". בדורון, הגיש לרב בקבוק יין ישן ושתה עמו לחיים. מזג לו העשיר כוס ראשונה, שניה ושלישית והרב שתה כלוזא לנמיו וברך את העשיר לנמר חתימה טובה. יצא העשיר שמח וטוב לב, בטוח היה שהיין החזק ישפיע על הרב והוא יבוא שתוי אל בית הכנסת ויתבזה בפני הבריות. לתמהונו של העשיר, עמד הרב על רגליו כל התפלה והתפלל בכונה ובאימה, בסלוידין ובקול גדול. לאחר תפלת ערבית, קרא הרב את ספר התהלים בקול ובנעימה, והצבור קרא אחריו פסוק בפסוק. באשר הגיע אל הפסוק: "בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע איבי עלי", החל מפרש את הפסוק: "בזאת אדע, רבון העולמים, שרוצה אתה בי, אם לא תבוא על ידי רעה לאויבי". העשיר שמע את הדברים והתמלא בושח וכלימה על מדת רחמנותו של הצדיק. מיד רץ אליו, נפל לרגליו וקרא: "רבנו, ימחל לי!" נחמו רבי שמלקא ואמר לו: "אל יעלה על דעתך שלכבודי קבלתי עלי את רבנותה של העיר ניקלשבורג. חסד עשית עמדי אלו הייתי בא לידי ביוון והייתי בא לכפרת עונותו".

רבי יעקב אורנשטין בעל "ישועות יעקב", היה מצדד תמיד בכח ההתר והשתדל להקל בפאלות שהובאו לפניו. לעמתו, היה רבי הירץ, הדן בבית דינו, מחמיר גדול ופסק פעמים רבות לחמרה. בערב יום כפורים אחד, נפגשו שני הרבנים והתבררו בגמור חתימה טובה, לסליחה וכפרה. נענה רבי יעקב ואמר לדיון: "דע לה, שאתה צריך רחמים גדולים בדיון יותר ממני". התפלא הדיון והרב הסביר: "דברים כפשוטם. אני, אם טעיתי בדבר הלכה והתרת את האסור, הרי זה מן העברות שבין אדם למקום ויום הכפורים מכפר עליהן. אולם אתה אם טעית בדבר הלכה ואסרת את המת, הרי הפסדת ממונם של ישראל, והרי זה מן העברות שאין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו".

בבית מדרשו של רבי ישראל מסלנט, המתינו פעם לבואו של הרב לאמירת כל נדרי, אף גם לאחר שעה ארפה עדיו לא בא. הלכו לחפשו בביתו ולא מצאוהו עד שראו אותו יושב בבית אחד ומנענע עריסה של תינוק. התפלאו על מעשהו והרב הסביר: "בהליכתי לבית הכנסת, עברתי ליד בית זה ושמעתי קול בבי של תינוק. ראיתי שהבית ריק והבנתי שכל בני הבית הלכו לתפלת כל נדרי בבית הכנסת והתינוק בוכה, ושבתו והרגעתי אותו עד שנרדם, ועכשו יכול אני ללכת לתפלה".

עמד פעם רבי לוי יצחק מברדיטשוב בליל יום הכפורים בשעת כל נדרי, והכריז: "חכמינו זכרונם לברכה אמרו, שכל האומר דבר בשם אומרו מביא אפלה לעולם. אף אני לוי יצחק אומר בשם המקום, ויאמר ה' סלחתי בדברך". כך מספר גם על רבי ישראל מקוזניץ, שהיה חלוש בגופו ורב ימיו היה שוכב במטתו באפיסת כחות, ורק בשעת התפלה היה מתגבר בארי ומתפלל בקוצה בכל לבו. בליל יום הכפורים, כשהגיע לאמירת "סלחתי בדברך", קרא: "רבון העולמים! אתה יודע את חלשת גופי ויודע אתה את כחה הגדול. והנה התגברתי על חלשתי והריני עומד בתפלה לפניך על בניך רחומיך. האם קשה לך לומר למענם רק שתי תבות 'סלחתי בדברך'!?"

לרבי חיים מברסק נודע פעם בין פסה לעשור, על עשיר אחד מחשובי עירו שירד מנכסיו ובעלי חובו תבעוהו לדיון עד שהשלה לפלא. בערב יום הכפורים, התאספו כל בני העיר לתפלה בבית הכנסת, אף הרב נעמד והודיע נחרצות: "רבותי! איני מרשה להתחיל בתפלת 'כל נדרי' עד שנאסף כאן מבינינו פמה אלפי רבלים, כדי לשחרר את השבוי מפלאו". התעורר רעש בבית הכנסת, אף פלם קבולו את דעת הרב. במקום נערכה מנגינת חרום, וכאשר נאסף הסכום במלואו, התיר הרב לפתח בתפלת היום הקדוש.

רבי ליב אחיו של רבי מאיר מפרמישלאן, היה מענג את השבת ומכבדה בכל כחו. כשחל יום הכפורים בשבת, היה עורף את השלחן במנהגו מדי שבת, יושב מעט ליד השלחן ואומר: "רבנו של עולם, רצוני לקיים מצות ענג שבת גם בשבת זו, אולם גזרה גזרת עלינו להתענות ביום זה. הריני עושה רצונך בשמחה". לאחר דבריו היה קם לקיים את מצות היום הקדוש.

"ויאמר ה' סלחתי בדברך". אומר הקב"ה לאדם: סלחתי בדברך - במדה ובאופן שאתה מבקש אותי ורוצה לשוב אלי, כך אני מוודד את סליחתי אליך (רבי ברוך ממעז'בוו')